

Joachim Zdrenka

INWENTARZ ZAMKU BYTOWSKIEGO Z 1538 ROKU

Po przyłączeniu ziemi bytowskiej do państwa krzyżackiego 19 listopada 1329 r.¹ obszar ten został na długi czas (1329-1454 i 1460-1466) mu podporządkowany. Początkowo tamtejszym krzyżackim zarządcą administracyjno-wojskowo-sądowym był komtur słupski, a następnie zarządcą/prokurator/wójt bytowski. Ten ostatni posiadał uprawnienia równe komturom i podlegał bezpośrednio wielkiemu mistrzowi. Siedzibą urzędników krzyżackich był zamek bytowski, który stał się ośrodkiem administracyjnym ziemi bytowskiej. Jego początki sięgają jeszcze czasów przedkrzyżackich. Przyjmuje się, że pierwotny zamek musiał być dość prymitywny i nie odpowiadał już ówczesnym wymogom administracyjno-gospodarczo-obronnym – stąd jego przebudowa na przełomie XIV i XV wieku (w latach 1394?-1405)².

Po zakończonej przebudowie zamek stał się typową siedzibą zarządcy krzyżackiego, mającą bronić państwo krzyżackie i jego urzędników przed wrogami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Pod względem architektonicznym zamek ten należy do ciekawszych zabytków budownictwa obronnego³. Został wybudowany w formie prostokąta, którego zewnętrzne rozmiary wynoszą 70×49 m, przy czym dłuższy bok usytuowany został na linii północ-południe. U jego podnóża od strony północnej położone było pierwotne miasto, a po zachodniej stronie w odległości

¹ *Pommersches Urkundenbuch*, t. 7, Köln 1958, nr 4532. Akt ten został potwierdzony przez wielkiego mistrza 13 V 1361 r. (*Preußisches Urkundenbuch*, t. V/2, Marburg 1969-1975, nr 933).

² Literatura na temat zamku jest dość bogata. Zob. L. Böttger, H. Lemcke, *Die Baudenkmäler der Provinz Pommern*, 3/II, z. 2, Stettin 1911, s. 152-184; G. Bronisch, W. Ohle, H. Teichmüller, *Kreis Bütow*, Stettin 1938, s. 137-172; A. J. Pawłowski, *Zamek w Bytowie. Przewodnik*, Słupsk 1994, s. 11-59.

³ *Tamże*; C. Steinbrecht, *Die Ordensburgen der Hochmeisterszeit in Preußen*, Berlin 1920; A. Rowe, *Die Burg Bütow*, „Unser Pommerland”, 1925, nr 10, s. 419-421; K. H. Clasen, *Die mittelalterliche Baukunst im Gebiete des Deutschordensstaates Preußen*, t.1, Königsberg 1927, s. 148 i n.; B. Schmidt, *Die Burgen des Deutschen Ritterordens in Pommern*, „Ostdeutsche Monatshefte”, 1933, nr 14, s. 14-20; H. Bette, *Pommersche Herzogsschlösser*, tamże, 1934, nr 15, s. 79-84; tenże, *Die Kunst am Hofe der pommerschen Herzöge*, Berlin 1937; I. Ziełke, *Zamek w Bytowie woj. koszalińskie*, Szczecin 1958; T. Nawrołski, *Archeologiczne badania wiertniczo-sondazowe na zamku w Bytowie w 1971 r.*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 1973 (1974), nr 3, s. 206 i n.

około 120 m płynęła niegdyś Bytowa. Wybór miejsca pod tego rodzaju budowlę był jak najbardziej trafny, rozciągał się stąd bowiem wspaniały widok na okoliczne tereny i na miasto. Wzgórze zamkowe posiadało bardzo dobre naturalne warunki obronne w postaci stromych zboczy oraz rzeki Bytowej z podmokłymi terenami.

W murze od strony wschodniej znajduje się brama wjazdowa na zamek, którą odgradzała od niego głęboka fosa. W XV wieku zamek składał się z otoczonego murem obronnym jednoskrzydłowego budynku głównego w północno-zachodniej części prostokątnego podwórza. Obok wieży bramnej w każdym z czterech rogów znajdowała się baszta (Prochowa? Młyńska, Różana i Polna). Wszystkie baszty i wieża były podobnie okrągłe i wysunięte przed mur, a tym samym przystosowane do obrony czynnej z użyciem broni palnej. Ten nowy system zamków obronnych przyniesiony został na teren państwa zakonnego z południowych Niemiec i po raz pierwszy konsekwentnie zastosowany właśnie w Bytowie.

W podwórzu znajdowała się, dostarczająca wodę do zamku bardzo głęboka studnia artezyjska, obecnie zasypana. Główny budynek zamkowy, tzw. dom zakonny, w północno-zachodniej części zawiera najstarsze fragmenty zamku (piwnica i dwie główne kondygnacje), wybudowane z cegły na przełomie XIV i XV wieku. Obok niego na dziedzińcu znajdowała się jeszcze kuchnia ze spiżarnią oraz wozownia i stajnia.

Piwnice zostały podzielone na sześć pomieszczeń różnej wielkości, które otrzymały sklepienia kolebkowe oraz krzyżowe (izba). Służyły one przede wszystkim jako magazyny żywnościowe (w jednym z tych pomieszczeń w XVII w. znajdował się browar) i być może znajdowała się tam też jedna izba mieszkalna. Pod tym względem zamek bytowski odbiegał od dotychczasowych schematów budowlanych stosowanych w krzyżackim budownictwie obronnym.

Kondygnacja parterowa posiadała również sześć pomieszczeń o sklepieniach kolebkowych. Nad nimi znajdował się drewniany krużganek wsparty na drewnianych słupach umocowanych na koronie południowej ściany. W pierwszym pomieszczeniu od strony zachodniej umieszczone była piekarnia i izba piekarza, a następnie izby knechtów i obsługi prokuratora krzyżackiego. W ostatnim pomieszczeniu w krużganku znajdowało się najprawdopodobniej mieszkanie (?) urzędnika podatkowego. Do pomieszczeń tych prowadziły tylko zewnętrzne wejścia z poziomu dziedzińca.

W górnej głównej kondygnacji znajdowało się również sześć pomieszczeń. W pierwszym od strony zachodniej mieścił się refektarz zakonny, a w następnym mieszkanie zarządcy/prokuratora krzyżackiego (obydwa pomieszczenia w XVII w. służyły jako suszarnie słoju). W środkowym pomieszczeniu znajdowała się kaplica zakonna; pozostałe przeznaczone były na mieszkania dla gości. Korzystało z nich głównie przyboczne rycerstwo zarządcy zamku bytowskiego. Jedynie refektarz,

mieszkanie prokuratora i kaplica miały okna zarówno ze strony dziedzińca, jak i od strony miasta, pozostałe pomieszczenia tylko ze strony miasta.

Wygląd zamku bytowskiego (po wybudowaniu Domu Letniego ok. 1540 r.) znacznie się zmienił dopiero po wielkiej przebudowie, którą przeprowadzili tutaj książęta pomorscy w latach 1560-1570. Wybudowano wówczas Dom Książęcy i Kancelarię Książęcą oraz przebudowano wieżę bramną.

Do rąk książąt pomorskich ziemia bytowska wróciła dopiero w okresie wojny trzynastoletniej, w roku 1455, kiedy to wraz z ziemią łęborską została przekazana księciu zachodniopomorskiemu Erykowi II. Po sześcioletnim (1460-1466) posiadaniu Bytowa przez Krzyżaków ziemia bytowska weszła ponownie w skład księstwa pomorskiego 19 października 1466 r.⁴ Wówczas to książę pomorski wprowadził dla ziemi bytowskiej i łęborskiej oddzielny urząd wójtowski, który przetrwał aż do roku 1637. Urzędnicy ci zwali się wójtami (*voigt, voget*), potem wójtami ziemskimi (*Landvoigt, Landvoget*), zarządcami domen (*Amtmann*), starostami (*Hauptmann*) oraz burgrabiami (*Burggraf*). Dokładnego określenia ich kompetencji nie znamy. Zakres ich władzy był dość rozległy i ulegał z czasem pewnym modyfikacjom. Zbliżony był on do kompetencji zarządcy (prokuratora) krzyżackiego. Przede wszystkim do obowiązków wójta należała opieka nad zamkiem i zarządzanie posiadłościami książęcymi na podległym im terenie. Następnie był on zobowiązany do goszczenia i utrzymywania księcia wraz z dworem przez okres do czterech tygodni. Do tego dochodziły funkcje administracyjne: utrzymanie porządku na drogach, ściąganie podatków oraz ogłaszanie i wykonywanie zarządzeń książęcych. Wójtowie/starostowie bytowscy sprawowali także sądownictwo nad ludnością w domenach książęcych i stali na czele sądu ziemskiego, będącego instancją odwoławczą dla ludności chłopskiej, a pierwszą instancją dla szlachty. Wójtowie byli mianowani i odwoływani przez księcia, mieli określone obowiązki i uposażenie z tytułu piastowanego urzędu. Przykładowo do uposażenia wójtowskiego należał m.in. folwark znajdujący się przy zamku, chmielniki, prawo łowienia ryb i polowania, młyn zamkowy, połowa czynszu miodowego, 6 łasztów owsa, połowa dochodów z kar sądowych oraz połowa ogólnej ilości kur składanych przez poddanych⁵. Z czasem uposażenie to ulegało pewnym zmianom. Nie było ono zbyt wysokie, skoro zdarzały się bankructwa starosty (np. Antoniego von Zitzewitz w 1573 r.⁶).

⁴ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, wyd. A. Lewicki, t. 1, Kraków 1876, nr 211; R. C r a m e r, *Geschichte der Lande Lauenburg und Bütow*, t. 1, Königsberg 1858, s. 162, t. 2, s. 67, nr 60. Por. M. B i s k u p, *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454-1466*, Warszawa 1967, s. 691 i n.

⁵ Szczegółowe uposażenie starosty bytowskiego poznajemy z dokumentu nominacyjnego Antoniego von Zitzewitza z 26 IV 1567 r. (M. v o n S t o j e n t i n, *Urkundenbuch zur Geschichte des Geschlechts von Zitzewitz*, Stettin 1900, nr 253).

⁶ *Tamże*, nr 286.

Wracając do stosunku prawnego ziemi bytowskiej i lęborskiej do Polski po roku 1466, należy podkreślić, że nie uległ on zmianie i pozostał taki sam, jak w roku 1455, tzn. Eryk II dzierżył te ziemie na warunkach tzw. umowy wiernej ręki⁷. Po śmierci Eryka II (1474) ziemia bytowska i lęborska przeszły w ręce książąt pomorskich całego Pomorza, rezydujących w Szczecinie. Sprawowali oni jednak władzę zwierzchnią nad tym terytorium tylko do roku 1569, w którym na podstawie umowy podziałowej ziemia bytowska z Bytowem oddana została przez księcia Jana Fryderyka († 9 II 1600) młodszemu bratu Barnimowi X († 1 IX 1603) jako uposażenie (apanaż)⁸.

Niezależnie od tego kolejni władcy polscy z inspiracji miast pruskich, w tym głównie Gdańska, podejmowali liczne próby przywrócenia zwierzchnictwa polskiego nad ziemią lęborską i bytowską. Zasadnicze rozwiązanie w tej sprawie przypadło w udziale Zygmuntowi I Staremu (1506-1548). Władcy temu pomogły w tym takie wydarzenia, jak fakt uzyskania przez Pomorze Zachodnie statusu bezpośredniego lenna Rzeszy (1521), a następnie śmierć Bogusława X (5 X 1523). Dopiero po dwóch latach, wiosną 1526 r., doszło w Gdańsku do bezpośrednich rozmów polsko-pomorskich w tej materii. Ostatecznie rokowania zakończono 3 maja 1526 r. zawarciem układu lennego. Aktem tym król nadał obu książętom okręgi Bytowa i Lęborka w charakterze lenna z obowiązkiem każdorazowego udziału przy koronacji władców polskich osobiście lub przez radców w celu odnowienia stosunku lennego. W akcie tym zaznaczono również, że w wypadku wygaśnięcia męskiej linii książęcej okręgi te mają wrócić do króla polskiego⁹. W dzień później (4 maja) książę Jerzy I potwierdził w imieniu własnym i młodszego brata odbiór lenna¹⁰. Tym samym uregulowany został ostatecznie status prawny ziemi bytowsko-lęborskiej, która odtąd z prawa zastawu i wykupu przeszła na prawie lennym w ręce pomorskie, pozostając w nich aż do roku 1637.

Do pierwszego odnowienia stosunku lennego książąt pomorskich do Polski z tytułu posiadania ziemi bytowskiej i lęborskiej doszło po raz pierwszy już w 1532 r. na rzecz nieletniego wówczas króla Zygmunta Augusta¹¹, natomiast wymiana odpowiednich dokumentów rekognicyjnych nastąpiła dopiero po śmierci Zygmunta I Starego (1 IV 1548) i przejęciu przez Zygmunta Augusta tronu królewskiego (1549 r.).

⁷ R. Cramer, *op. cit.*, t. 1, s. 161 in.; t. 2, s. 67 in., nr 59-60; W. Kostuś, *Władztwo Polski nad Lęborkiem i Bytowem*, Wrocław 1954, s. 30 in.; M. Biskup, *op. cit.*, s. 688-692; B. Wachowiak, *Władztwo Polski i książąt Pomorza Zachodniego (1454-1637)*, [w:] *Dzieje ziemi bytowskiej*, red. S. Gierszewski, Poznań 1972, s. 112-115.

⁸ AP Szczecin, AKS I/2311.

⁹ *Acta Tomiciana*, t. 8, Poznań 1878, s. 58-61, nr 40. Analizę tego aktu przeprowadził W. Kostuś, (*op. cit.*, s. 66-76).

¹⁰ O. Balzer, *Corpus Iuris Polonici*, t. IV/1, Cracoviae 1910, s. 216-218; por. W. Kostuś, *op. cit.*, s. 66-76 i B. Wachowiak, *op. cit.*, s. 120.

¹¹ Królem został wybrany 18 XII 1529 r., a koronowany był 20 II 1530 r.

W takich to okolicznościach politycznych, po regulacji lennei i z okazji przekazania urzędu wójta bytowskiego w ręce Barłomieja (Bartholomäus) Suawe (Svawe, Schuawe, Schwabe) po śmierci poprzednika na tym urządzie Hansa von Zastrowa, doszło do sporządzenia pierwszego zachowanego inwentarza siedziby wójta bytowskiego w zamku bytowskim (8 lipca 1538 r.). Wymienia on dość dokładnie zachowany tam sprzęt domowy i kuchenny, zawartość spiżarni, browaru, piwnicy, gospodarstwa rolnego (*Ackerhof*), zapasy zboża, sprzęt rybacki i łowiecki, uzbrojenie oraz wyposażenie kuźni. Na jego podstawie można stwierdzić, że wyposażenie zamku bytowskiego nie przedstawiało się w tym czasie zbyt imponująco. Przede wszystkim widać różnicę między protokołem sprawozdawczym a protokołem odbiorczym. Oznacza to, że nie wszystko, co komisja zastała w siedzibie wójta bytowskiego, zostało przekazane następcy na tym urządzie.

Interesujące są opisy i ówczesne nazwy sprzętu domowego i wyposażenia poszczególnych pomieszczeń, jak kuchni, spiżarni, browaru i piwnic. Nie mniej interesujący jest stan pogłowia i trzody chlewnej gospodarstwa rolnego z dokładnym opisem zwierząt. Tu rzuca się w oko brak koni jako zwierząt roboczych w gospodarstwie; były one wówczas wykorzystywane przede wszystkim do transportu ludzi. Następnie z inwentarza dowiadujemy się na temat wysiewu zboża oraz rybolóstwa i łowiectwa.

Również niezmiernie interesujący jest stan uzbrojenia zamku bytowskiego. Wynika z niego, że zamek bytowski był tylko lekko uzbrojony, niezbyt wielka jednak ilość materiałów wybuchowych świadczy o tym, że zamek w tym czasie nie był przygotowany na dłuższe oblężenie. Późniejsze sprawozdania z licznych wizytacji, np. z lat 1557-1560 (1572)¹², 1570-1572¹³, 1596-1623¹⁴, nie przynoszą już tego rodzaju informacji, toteż poniższy inwentarz zasługuje na jeszcze większą uwagę.

---

¹²AP Szczecin, AKS I/2301.

¹³Tamże, AKS I/2307, 2308 i 2310.

¹⁴Tamże, AKS I/2316.

TEKST ŹRÓDŁOWY

1538 lipiec 8 Bytów

Inwentarz siedziby wójta bytowskiego na zamku bytowskim

Oryg.: Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum książąt szczecińskich, sygn. I/2322 (dawna sygn.: Rep. I, Tit. 73, N° 39), s. 1-7.

Uwagi wydawnicze: Tekst oryginału został literowo wiernie oddany z następującymi wyjątkami: *u* oraz *i* stosowano zawsze jako samogłoski; *v*, *w* i *y* jako spółgłoski. Ujednolicono duże litery, używając ich tylko na początku zdania i dla imion własnych. Zlikwidowane zostały podwójne litery, np. w *unnd*, *habenn* itp. oraz zmodernizowano i uzupełniono interpunkcję.

Bl. 1^v**Inventarium uber das hauß Buthow. 1538**

Bl. 2° Anno domini taustent funfhundert acht und dreissig montags nach Visitationis Marie¹ haben die erbaren Alexander von der Osten² und Pawel Wobeser³, auß befehdel des durchlauchtigen und hochgebornen fursten und herren, hern Barnims⁴, zu Stettin, Pomerren etc. herzogen etc. s[eine] f[ursthliche] g[nade] hauß und ampt Buthow von Hans Zastrowen⁵ genohmen und darinnen nachfolgenden hauß und furrath gefunden.

Hausrath

V tische, III tischtucher^a, V handt zwelen^b, III banck pfule^c, III secke^d, VI spanbetthe^e, IIII federbetthe^f, II hauptpfule^g, VI par laken^h, I messing rinck da mhan essen auf setzet.

Bl. 2^r**Kuchen**

II grosse kesseleⁱ, III visch kesseleⁱ, I brathspyt^k, II röste^l, II kesselhaken, V zynen schusselen, VIII zynen theller.

Nachfolgender haußrat ist nach absterben des alten renthmeister auf den summen, so er m[ein] g[nediger] h[err] schuldig plieben, angenohmen.

VI zynen schusselen mittel messig vnd klein, IIII stöpe^m, III halbe stöpeⁿ, III visch kesseleⁱ, I zynen spreng ketthel zu wey wasser^o, I messigen grapen, der ist oben am rande zu brochen^p I schog XX Th[a]ll[e]r^q.

¹ 8 lipca 1538 r.

² Radca książęcy, dziekan kamieński.

³ Wójt darłowski. Odnośnie do rodziny Wobeser zob. *Nachrichten von dem adelichen Geschlechte der von Wobeser*, Pommersches Archiv der Wissenschaften und des Geschmacks 2, 1784, nr 1, s. 69-81; 3, 1784, nr 3, s. 165-169 i 4, 1785, nr 1, s. 111-128.

⁴ Barnim IX (XI), książę pomorski w latach 1532-1573.

⁵ Wójt bytowski w latach 1533-1538.

⁶ 1 kopa (= 60) i 20 talarów.

Bl. 3^v

Speisekammer

XXV seithen speck^q, IIII schog hechte^r, VII schog zandoth^s I schog vnd XX öle^t, II schog brassen^u, II schog hechte^r vnd zandoth^s, XVI spisse trewge fleisch^v, XV schmer^r, VI bodene talch^y, II thonne[n]^z putther^{aa}, II thonnen^z saltz, XLIII thonnen^z mehel^{bb}, XII drohmet^{cc} XI scheffel^{dd} gersten^{ee}, XIX scheffel^{dd} maltz^{ff}, XIII drohmet^{cc} hoppen^{gg}.

Bl. 3^r

Brauhauß

I pfanne, II bötthen^{hh}, I kulfaßⁱⁱ.

Keller

IIII fasse mertzbyr^{jj}, III fasse ander byr^{kk}.

Ackerhoff

XXI ochssen^{ll}, XXIII melekige khue^{mm}, I bulleⁿⁿ, X guste kuhe^{oo}, VI stercken^{pp}, XV jarlnigische kelber^{qq}, VI ochßschwine^{rr}, I klein bulleken^{ss}, VIII stegen olde auen^{tt}, I rhamme^{uu}, LI jarlnigische aueken^{vv}, XLI ramme^{xx} vnd buthlinge^{yy} ubergersthe, XXXIII schweyne, III seuhe^{zz} mit XII sogferckelen^{aaa}, XVIII ferckele^{bbb}.

Bl. 4^v

Sathkorn^{ccc}

XVII dröhmet^{cc} rocken^{ddd}, XVII dröhmet^{cc} X scheffel^{dd} gersten^{ee}, XVI dröhmet^{cc} I scheffel^{dd} habern^{eee}, XIIIIII scheffel^{cc} buchwethe^{fff}, III scheffel^{cc} erbviß^{ggg}.

Diß korn alles mitheinander ist gesath zu disem 38 jare.

Vischerei^{hhh}

I Gros winther garnⁱⁱⁱ, das mhan noch em winther prauchen, II neuhe schepkane^{jjj} wen mhan es bessen mag.?

Jacht^{kkk}

III Netze zum hohenwilde, V rehnetze, VI hasennetze.

Bl. 4^r

Artelerei vnd Geschutze^{lll}

XIII duppelhaken^{mmm}, XVIII halbe hakenⁿⁿⁿ, IX knipkarnen^{ooo}, III falkenetlein^{ppp}, II thonnen salpether^{qqq} pulwer, I thonne allevoll, I thonne halbvol, I thonne halbvol, I thonne da mangelt der virde theil, I thonne darinnen ist allein drei finger hoch pulwer gewest, I thonne halbvol, I thonne da mangelt der dridde theil, I thonne darinnen allein der virde parth befunden.

An der Schmyde^{xxx}

I ambolt^{sss}, I schlipstein^{ttt}, III thangen^{uuu}, I pesseker hammer^{vvv}, I syth schlagehammer^{xxx}, I werckhammer^{yyy}, I kleffhammer^{zzz}, (Bl. 5^v) I halm isern^{aaaa}, I nythhammer^{bbbb}, I sperhaken^{cccc}.

Von obengezeichnetem hauß vnd furrath, ist Bartholomeus Schwaben⁷ zusampt dem hauß und ampte Buthow mit einem inventari zugestalt, wie hirnach volget.

Bl. 5^r

Hausrath

V tische, IIII tischtucher^a, V handt zwelen^b, III banckpfule^c, III secke^d, VI spanbetthe^e, IIII fedder betthe^f, II haupt pfule^g, VI par lakenn^h, I messing schusselring.

Kuchen

II grosse kesseleⁱ, III vischkesselleⁱ, I brath spyß^k, II röste^l, II kesselhaken, V zynenschuselen, VIII zynen theller.

Speisekammer

VI seithen speck^q, II schog brassen^u, (Bl. 6^v) II schog hechte^r vnd zcandoth^s, XVI spisse fleisch^v, V schmere^x I thonne^z putther^{aa}, I scheffel^{cc} erbviß^{ggg}.

Brauhauß

I pfanne, II botthen^{hh}, I kulfaßⁱⁱ.

Keller

IIII vaß mertzbyr^{jj}, III vaß ander byr^{kk}.

Ackerhoff

(XXI ochsenn)⁸ V stygen olde auenn^{tt}, I rhamme^{uu}, LI jarlnigisthe auen^{vv}, (Bl. 6^r) (XLI rammecke vnd buthlinge)⁸ XXXIIII schweyne, III sewhe^{zz} mit XII sogferckelen^{aaa}, XVIII grosse ferckel^{bbb}.

Sathkorn^{ccc}

XVII drohmet^{cc} rocken^{ddd}, VII drohmet^{cc} X scheffel^{dd} gersten^{ee}, XVI drohmet^{cc} I scheffel^{dd} habern^{eee}, XIIIIII scheffel^{dd} buchwethe^{fff}, III scheffel^{cc} erbviß^{ggg}.

Mit disem korne ist der acker besath worden.

⁷ Bartłomiej (Bartholomäus) Suawe (Svawe, Schuawe, Schwabe), pierwszy ewangelicki biskup kamiński (1545-1549), który po rezygnacji z tego stanowiska pełnił w latach 1549-1561 funkcję zarządcy domeny bytowskiej. Odnośnie do Bartłomieja Suawe i jego rodziny zob. Ch. W. H a c k e n, *Kurze Lebensbeschreibungen einiger berühmten und gelehrten Stolper*, Pommersches Archiv der Wissenschaften und des Geschmacks 4, 1785, nr 2, s. 215-221; 5, 1786, nr 1, s. 159-173. Por. również J. Z d r e n k a, [w:] *Historia Bytowa*, Bytów 1998, s. 36 i n.

⁸ Przekreślone w tekście.

Vischerei^{hhh}

I groß winther garnⁱⁱⁱ, II schepkane^{jjj} sind newe.

Jacht^{kkk}

IIII gutthe rehnetze, VI hasen netze.

Bl. 7°

Arthelerei vnd Geschutze^{lll}

III falckenetlein^{bbb}, XIII duppelhaken^{mmm}, XVIII halbe hakenⁿⁿⁿ, IX knipkernen^{ooo}.

Salpeter^{qqq}

II thonnen voll

Pulwer

I thonne alvol, I thonne halbevol, I thonne halbvol, I thonne do mangelt der virde theil, I thonne darinnen ist allein drei finger hoch pulwer gewest, I thonne halbvol, I thonne da mangelt der dritte teil, I thonne darinnen ist allein der virde parth befunden.

- a* Tischtuch, pol. obrus.
b Zwele=Tuch, Handtuch, pol. ręcznik.
c Bankpfihl=Bankkissen, pol. poduszka na ławę.
d Worki? najprawdopodobniej chodzi tutaj o powłokę.
e Łóżko składane, rozłożone.
f Pierzyna.
g Poduszka łózkowa, staropol. wezgłowie.
h Prześcieradło.
i Kessel, pol. kocioł.
k Rożen.
l Ruszt.
m Puchar bez podstawy w formie wiadra.
n Półpuchar.
o Sprengketthel=Sprengkessel, pol. kropielnica.
p Grape=große, pol. duży garnek mosiężny.
q Słonina.
r Szczupak.
s Sandacz.
t Öle=Aal, pol. węgorz.
u Leszcz.
v Spieß, pol. pika, rożen suszonego mięsa (niem. treuge=trewege).
x Fett, pol. sadło.
y Bodene, pol. otwarta beczka, kadź z lojem (niem. Talch=Talg).
z Beczka.
aa Butter, pol. masło.
bb Mehl, pol. mąka.
cc Drömt, dawna jednostka miary zawierająca 12 korców, zob. niżej.

- dd* Dawna jednostka miary zwana korcem, zawierające 32 garce, tj. około 120 litrów.
ee Jęczmień.
ff Słód.
gg Chmiel.
hh *Bottich*, pol. kadź.
ii Beczka do chłodzenia lub chłodzący napój w lecie z piwa lub wina oraz różnych przypraw (niem. *kulde=kolde*).
jj Piwo marcowe.
kk Piwo.
ll *Ochse*, pol. wół.
mm *Melekige khwe=Kühe*, pol. krowa mleczna.
nn Byk, buhaj.
oo *Guste kwhe=Kühe*, pol. nieplodna krowa.
pp *Sterke=Starke*, pol. młoda krowa lub cielak ponadroczny.
qq Jednoroczny cielak.
rr Wieprz.
ss Byczek.
tt Stara owca (niem. *auen=ouwe*).
uu *Ram=Ramm*, pol. baran.
vv Roczna owieczka.
xx Baranek.
yy Świeżo narodzone (owieczki).
zz *Sewhe=Sauhe*, pol. maciora.
aaa *Saugeferkel*, pol. prosiak ssący.
bbb Prosiak.
ccc Ziarno siewne.
ddd *Roggen*, pol. żyto.
eee Owies.
fff *Buchwethe=Buchweizen*, pol. gryka.
ggg Groch.
hhh Rybołówstwo.
iii *Garn=Netz*, pol. sieć.
jjj *Schepkane=Schiffkane=Schiffkahn*, pol. czółno pływające.
kkk *Jacht=Jagd*, pol. polowanie.
lll *Artelerei=Artillerie*, pol. artyleria; *Geschutze=Geschütze*, pol. działo.
mmm Podwójna hakownica, tj. ciężka hakownica obsługiwana przez 2 ludzi.
nnn Półhakownica, tj. lekka hakownica.
ooo *Knipkarne=Knipkerne=Knipbusse?* pol. zapewne pistolet.
ppp *Falkenetlein=falkenet=kleine Falkaune*, pol. falkonet, lekkie działko polowe.
qqq *Salpetra, salpether*, pol. saletra.
rrr *Schmyde=Schmiede*, pol. kuźnia.
sss *Ambolt=Amboß*, pol. kowadło.
ttt *Scheifstein=Schleifstein*, pol. kamień szlifierski.
uuu *Zangen*, pol. obcęgi, szczypce, kleszcze.
vvv *Pesseker hammer*, pol. młot kowalski, bliżej nieznan.
xxx *Schlagehammer*, pol. młot do pobijania, pobijak.
yyy *Werckhammer*, pol. kuźnica.
zzz *Kleffhammer*, pol. młot do klepania, klepak.

aaaa Halm isern, pol. duże cęgi do podtrzymywania.

bbbb Nythhammer, pol. młot do zaklepywania nitów, nitak.

cccc Pol.??? Kuźniane narzędzie w kształcie zakrzywionego haka (haki zaporowe?).

Joachim Zdrenka

INVENTAR DES SCHLOSSES BYTÓW VON 1538

Zusammenfassung

In Folge des Dreizehnjährigen Krieges und des Friedensabkommens zwischen Polen und dem Deutschen Orden in Toruń (1466), gingen die Länder Bytów und Łębork in die Hände der pommerschen Herzöge. Gleichzeitig mit der Übernahme wurden die Vogtämter für Bytów und Łębork eingeführt. Der Machtbereich eines Vogtes sah ähnlich eines ehemaligen Deutschordenspflegers aus. Er hatte die gesamte Verwaltung des Schlosses und des herzoglichen Besitzes im untergeordneten Gebiet inne. Zugleich übte er in diesem Gebiet noch andere wichtige administrative und juristische Funktionen aus. Dem Vogt, der durch den pommerschen Herzog benannt wurde, stand eine Versorgung und verschiedene Bezüge zu. Bei jedem Amtswechsel wurde ein Übernahmeprotokoll verfasst. Das vorliegende Protokoll ist das erste und gleichzeitig das älteste vorhandene. Es wurde gefertigt bei der Übernahme des Amtes durch Bartłomiej Suawe (8. Juli 1538), die nach dem Tode des Vorgängers Hans von Zastrow stattgefunden hat. Das Protokoll verzeichnet neben dem Hausrat alle Gegenstände und Kriegsgeräte, die auf dem Schloß zu dieser Zeit vorhanden waren. Es berücksichtigt auch den zugehörigen Hof mit genauem Tierinventar. So gewinnt man einen recht guten Einblick in die damalige bescheidene Ausstattung des Schlosses. Das Protokoll liefert auch interessanten Studienstoff für weitere verschiedene wissenschaftliche Untersuchungen.